

ÇAĞDAŞ SANATTA KİTLE KÜLTÜRÜ VE TÜKETİM ELEŞTİRİSİ

Ferrah Nur DÜNDAR

Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Lüleburgaz MYO, ferrahnurdundar@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0670-3586

Dündar, Ferrah Nur. "Çağdaş Sanatta Kitle Kültürü ve Tüketim Eleştirisi". 96 (2022 Ağustos): s. 1259-1264. doi: 10.7816/idil-11-96-10

ÖZ

Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve bilişim teknolojilerinin ilerlemesi bilgisayarların, internetin iletişimsel kapasitesinin dışında bu gelişimi, sanatta da yeni sanatsal formları ve düşünme-uygulama biçimlerini de beraberinde getirmiştir. Ekonomik tüketimin gösterge tüketimine ve kültürel tüketime dönüşmesi ile adeta tüketim, üretim özelliği kazanmıştır. Tüketim kültürel bir hadise olarak karşımıza çıkarken kültür de karşılığında tüketim toplumunun yapısını belirlemektedir. Böylelikle kültür ile tüketim birlikte düşünülen kavramlar haline gelmektedir. Günümüz sanatı küreselleşmenin etkisiyle sanatın küresel dolaşımı, sanat piyasasının ticarileşmesi, sanat eserinin metalaşması gibi olgular sanatın ifade biçimlerine yansımıştır. Çalışmada sanat ile küreselleşmenin kurduğu ilişki analiz edilmektedir; "çağdaş sanatın" küreselleşme olgusuna nasıl eklendiği, ilişkileri, küreselleşme ile olan etkileşimi, nasıl yansıdığı ve hangi araçları kullandığı sanatın içindeki muhalif sanatçıların küreselleşmeye bakışı irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Sanat, Küresellik, Postmodernizm, tüketim toplumu

Makale Bilgisi:

Geliş: 17 Haziran 2022

Düzeltilme: 14 Temmuz 2022

Kabul: 2 Ağustos 2022

© 2022 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Postmodernizm, tüketim toplumu ve tüketim olgusunu vurgulamak için kullanılan bir kavram olmuştur. Postmodernite ekonomik, sosyal, politik ve kültürel kodlar ile modern dünyadan farklılık göstermektedir. Küresel üretim, kitlesel tüketimin hakim olduğu bu kavramda, yeni bir tarihsel an, yeni kültürel stillerin ortaya çıktığı bir dönem söz konusudur. Jameson, Lyotard ve Baudrillard bu dönemi; kültürel değerlerin ve inançların çeşitlenmesi, kültürde anlam düşüncesinin terk edilip, simülasyonun ön plana çıkması olarak kabul ederler (Yanıklar, 2006: 187).

Postmodern toplumda, teknolojideki değişimlerin beraberinde bireylerin zaman ve mekana yükledikleri anlam da değişmektedir. Var olan simgesel kodlar ve kültürel hareketler anlamlarından yoksun bırakılmıştır. Estetik anlayışı da değişmiş derinlikten uzaklaşmış, yüzeyselleşmiştir. Jameson'a göre "Tüketim toplumunda göstergelerin yeniden üretilmesi imgelerin simülasyonların üretilmesi, anlamın yok olmasına kitlelerin gerçekliğini değiştirimesine yol açmaktadır". Sanat ve gerçekliğin estetik simülasyonla yer değiştirdiğini ve postmodernizmi geç kapitalizmin aşaması olarak kabul eder (Jameson, 2005: 100).

Çağdaş sosyal dünyada bireylerin deneyimleri anlık gerçekleşmektedir, işaret ve mesajların çokluğu nedeniyle "yüksek kültür"ün yerini doğrudan içeriklere sahip "popüler kültür" almaya başlamıştır. Modernitedeki sosyal ve kavramsal hiyerarşiler ile oluşturulan farklı sosyal alanlar iken postmodernlikte bu dikey hiyerarşiler, yatay hiyerarşilere dönüşmüştür. Yüksek kültür/kitle kültürü, gerçeklik/kurgu, zihin/beden, bilim/sanat, sanat gündelik yaşam, egemen kültür/alt kültür gibi ayırım kategoriler arasındaki sınır belirsizleşmiştir. (Whitham, Poke, 2018: 61). Örneğin: Televizyon seyreden biri ilk önce bir dizi daha sonra kısa bir an için opera seyredebilir, ardından belgesel programına geçebilir. İmgelerin dünyanın her yerinde dolaşması, coğrafi sınırlar ortadan kaldırmaktadır.

Baudrillard'a göre kodlar, sosyal üretim ve tüketime egemen olmuştur. Kodlar göstergelerdir ve her gösterge bir diğerinin yerini alır niteliktedir. Kodlar gerçekliği oluşturur, medya ve imgelerle toplumsal etkileşimde yüz yüze etkileşimin yerini almaya başlar. Postmodern öznel hiper-realite içinde yaşamaya başlarlar. Çağdaş deneyimler de derinliğini kaybetmiş, zamanın kendisi de değişmiş stiller, imgeler ve nesnelere indirgenmiştir (Baudrillard 2004:18).

Çağdaş Sanatta Kitle Kültürü ve Tüketim Üzerine

Çağdaş sanat geçmişten bugüne "postmodern" ya da "güncel" denen sanat olarak tanımlanmıştır. Çağdaş sanatı analiz ederken, modernizm, postmodernizm, geç modernizm ve avangard sanattan da söz etmek gereklidir. Greenberg'in modernizm tanımında; sanat değerine, içeriğine göre değil ortama göredir. Modernist sanat ideolojik yapıdadır. Postmodernist yapı ise sanatın içinde yer aldığı kültürel dışavurumları sunar. Bu dışavurumlar tür ve üslup olarak tanımlanamamakla birlikte, değişen toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel koşulların belirsizliği söz konusudur (Whitham, Poke, 33). Postmodernizmde, tarihsel ve kültürel koşulların oluşturduğu kültürel pratiklerin değişimi söz konusudur.

Modern sanat, her zaman nitelikli ayırım ve farklılıklar içerir iken, çağdaş sanat kavramı ise dünyayı bölen, herkesin olmayan modern tarihin sınırlarını aşmaya olanak veren bir yol gösterici olarak karşımıza çıkar (Belting, Buddenseig, 2009:3). Çağdaş sanat; sanat, anlam ve amaca dair tartışmaların ve geçmiş sanat biçimlerinin devamı aynı zamanda da onlara karşı tepkidir.

1945 sonrası avangard sanat anlayışı ortama özgünlük ve biçimin hakimiyeti gibi düşüncelere karşı çıkmıştır (Whitham, Poke, 2018: 57). Sanatçıların 1960'lı yıllarda ürettiği işlerde, toplumsal, kültürel, öznel, hayata dair kavramların ve değerlerin yeniden sorgulandığı görülür. 1980'li yıllarda radikal dönüşümler yaşanmış, farklı kültür ve değerleri aynı potada eriten çağdaş sanatçıların plastik ve düşünsel sentezlerde birincil amaçları kendilerini ifade etmek olmuştur. Bu perspektifle sanatçılar kimi zaman öznel ve yerel değerleri harmanlayarak kimi zaman da deneyimlerini korumak, aktarmak adına entelektüel ve estetik bir diyalektik kurmuşlardır (Uçar, 2014: 416-427).

Rajchman'a göre: "Çağdaş sanat neoliberal yeni düzende, Avrupa modernizminin hikâye ve kaygılarından kurtulmuş yeni bir sanat fikri olarak yükselmiştir" (Rachman, 2014:19-40).

Çağdaş sanat; cinsiyet politikası ile kimlik, ekoloji, sanatla tüketim, popüler kültür ile ilgili konularla, küreselleşmenin etkisiyle feminizm, küreselleşme, çevre, teknoloji-insan ilişkisi ve çok kültürlülük konularıyla ilgilenmiştir. Modernizmin evrensel kültürünün yerini, yerel kültürlerin özellikleri ve melezlik almıştır. Kimlik sorunu, küreselleşmeyle birlikte post modern sanatta en çok tartışılan temsil alanını oluşturmaktadır. Küreselleşme ile toplumsal ve kolektif kimlikler parçalanmış, kültürel kodlar silinerek yeni global kültürel kodlar, alt-kimlik, üst-kimlik ve melezleşme kavramları ön plana çıkmıştır.

Ayrıca sanat dünyası küresel şirketler tarafından kontrol edilen bir pazar haline gelmiştir. Sanat ve kültür yönetimi alanları oluşmuş, reklam ve tasarım hayatın her alanına girmiş, sanat ve tasarım arasındaki farklılık belirsizleşmiştir. Küreselleşme ile markalar rakipleri arasından farklılaşmak ve onların önüne geçebilmek için sanat dünyasına yaslanarak reklamı ve medyayı oluşturma yoluna gitmişlerdir. Küresel şirketler sanat üzerinden reklam ve pazarlama teknikleriyle kurumsal kimliklerini yansıtmışlar, sanat ve kültür alanı çok uluslu şirketlerin desteğini alarak sergiler düzenlemiştir.

Kuspit postmodern sanat ile gündelik hayatın karışması, sanatın kendine özgülüğünü yitirmesine sebep olmaktadır. Ona göre; post sanatta dış gerçeklerin yönlendirdiği sıradanlığın üstünü örtmek için onları ideoloji ve kuramlar olarak anlamlaştırmasının sanatın kendisine saygısını yitirmesine sebep olduğunu söyler (Kuspit, 2004: 100). Warhol sanat anlayışını şöyle tanımlar: "Birileri bifteği bize satmaz, bifteğin cızırtısını satar. Bizim işimiz de bu cızırtıyı çıkarmak. İşlerinize Connecticut'ta bir villanın duvarına yaraşır ölçütler ekleyiniz" der. Kuspit Warhol'u eleştirir ve ona göre: "Warhol sanat ile parayı birleştirmiştir. Sanat belirsiz olabilir, oysa para sanatı belirleyecek güçtedir. Warhol'un sanat anlayışını ticari bulur. Donald Kuspit, "Sanat öldü: Yaşasın Estetik Yönetim" makalesinde sanatın değişim değerleriyle estetik değerlerinin yer değişimi sonucunda, estetik yönetim değerine dönüştüğünü savunur (Artun, 2015: 182). Ona göre: "Sanatın ölümü, kitle toplumunda sürekli olarak eğlenceyle karıştırılmasıyla ilgilidir. Kitle insanının (...) sanattan zevk alması için onu sıradanlaştırması gerekir".

Böylelikle sanat ve estetik tecrübeler; bilginin, hayatın anlamını oluşturmaktadır. Jameson'a göre postmodernizm, gerçekliği imajlara dönüştürür ve zamanı bir dizi halinde parçalar. Gündelik kültür, imajlar ve simülasyon ile gerçeklik duygusunun yitirilmesini sağlayan bir kültüre dönüşmüştür. Jameson, günümüz sanatında yüksek sanat ile popüler kültür arasında bir ayırımın yok olduğundan söz eder. Seri üretim kültürü bu erozyonu yaratmaktadır. Ona göre; Andy Warhol'un tarzından, Punk'tan Rock'a kadar "kitsch" ile çevrelenmiştir (Şahiner, 2015: 42).

Resim1: Nam June Paik, *Global Groove*, 1973.

Kaynak: <https://manifold.press/nam-june-paik-ve-elektronik-zaman-ime>

Örneğin; Fluxus akımının öncülerinden Paik, birçok çalışmasında postmodern hayatın estetize edilmesini sorgular. Kapitalizmin ürettiği kültürel biçimlerle televizyonun işlerliğini birbirine bağlar. "Küresel Mecra" çalışmasında farklı göstergelerle sıralayarak, çeşitli kümeler oluşturur. Connor'a ait görüntünün üzerine televizyonların istatistik bilgileri yansıtılmıştır. Daha sonra Connor'un konuşması devam ederken bir kadının bacaklarının görüntüsü ile bu görüntü üst üste bindirilir. Bu anlatımla da cinselliği vurgular ve porno filmlerine gönderme yapar.

Baudrillard, postmodern toplumlarda gerçeğin yok olduğunu ve gerçekliğin yerini hiper-gerçekliğin aldığını savunur. "Çağımızdaki temel hastalığın adı: Gerçeğin üretimi ve yeniden üretimi denilen şeydir" (Baudrillard, 2003: 37).

Resim2: Jean Baudrillard, "Vanishing Techniques" Sergisi, 1987

Kaynak: <https://creatingpraxis.wordpress.com/2016/01/05/simulation-simulacra-jean-baudrillard/>

Resim3: Vito Acconci, Mur Adası, Graz-Avusturya, 2003.

Kaynak: <https://www.art-idea.com/acconci-studio-mur-island>

Örneğin; Baudrillard'ın "Vanishing Techniques" sergi çalışmasında göstergelerin mutlak bağıllığına, bilginin değişmezliğini savunur. Ona göre; yaşanan dönemi belirleyen ögeler kültürel şeylerdir. Ona göre gösterenler, gösterileni yansıtmamaktadır. Günümüzde sanat, politika, gösteri, cinsellik, erillik-dişillik birbirine geçmiştir. Yer değiştirme, birbiri içinde yitip gitme, tüm olguların kendi özelliklerini yitirip diğeri gibi görünmesi çağın özelliğidir. Simülasyon, gerçeğin aktif olarak değiştirilmesi sürecidir. Simülasyon, aldatan temsili bir görüntü veya mevcudiyettir; gerçekliği gasp eden şey simülasyonun ürünüdür. Baudrillard, hem gerçekliği nasıl inşa ettiğimize ve "simüle ettiğimize" dair bir teori hem de sosyo-kültürel bir eleştiri sağlar. Abartılı ifadeler ve politik olarak yüklü örnekler aracılığıyla Baudrillard, bugün gerçekliğin yerini, gerçeği yeniden kodlayan ve değiştiren işaret sistemlerinin aldığını öne sürmüştür.

Baudrillard, tüketimin her zaman semboller ve göstergelerin tüketimi olduğunu savunur. (Baudrillard, 1997: 53). Sanat nesnelere, yeni statü edinerek tasarım ile ürün haline gelmekte ve tüketimi şekillendirmektedir. Simgesel değiş-tokuş yoluyla sanat nesnesi bir anlamda meta-gösterge olarak küresel dolaşıma dahil olmaktadır.

Vito Acconci kapitalizmin açmazlarını, tüketicinin bu ortam içinde yabancılaşmasını yansıtan çalışmaları ile tüketim dünyasında eleştirel sanatın etkisini kaybettiğini savunur. Çalışmasında mimari üzerinden anlatım gerçekleştirmiş, reklamlarla çevrelenen çağdaş yaşamı açığa vuran çalışmasında, Nietzsche'nin "güç istenci" kavramından yola çıkarak, tasarımın kontrol edici niteliğine göndermede bulunmuştur. Tasarımın çıktıya dayalı olmasını eleştirir, mimari tasarımda farklılık ve eleştirelilikten yana olduğunu gösterir. Ticari kaygıdan soyutlanmış sanatın oluşturulması yönünde eleştirisini sunar.

Çağdaş sanatın eleştirisi olarak gösterilen, fuarların, galerilerin ve bicanallerin küreselleşmesidir. Sotheby's ve Christie müzayede şirketlerinin küreselleşmesi, sanat pazarına egemen olmuştur. Sanat dünyasını yönlendiren profesyonellerin oluşmasına sebep olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte sanat pazarı oluşmuş ve bu pazarda çok sayıda sanatçı, küratör ile profesyonel iş kolları oluşmuştur. Söylemin öne çıkması sanat yapıtında metnin önem kazanmasına neden olmuş, yapıtlar üzerine kurulan zihinsel önermeler sanatın başka bir biçime sokulmasına olanak sağlamıştır.

Resim4: Banksy, "Banksy'nin Balonlu Kız", Sotheby's Müzayede Salonu, 2006.

Kaynak: <https://www.log.com.tr/banksyden-kendini-imha-eden-tablo-icin-aciklama/>

Örneğin; "Banksy'nin Balonlu Kız" eseri Londra'da Sotheby's Müzayede Salonu'nda 1 milyon sterline satılmıştır. Müzayedede, Banksy'nin önceden içine monte ettiği düzenek sayesinde resmi kendi kendini imha etmiştir. Banksy'nin ticari karşısı bir ifade olarak tasarladığı parçalanmış sanat eseri, aslında eserin fiyatının da artmasına neden olmuştur. Banksy, "Balonlu Kız"ın parçalanmasının nedenini, sanatın ticarileşmesine karşı bir eylem olarak açıklamıştır.

Sonuç

Çağdaş sanatta, geç kapitalizmde yaşanan içsel tutarsızlıkları ve homojenleşen küresel tüketim dünyasını sorgulamak gerekliliği ortaya çıkmıştır. Zittel, Kalkin ve Acconci gibi sanatçılar tüketim dünyasında eleştirel sanatın olanaklarının giderek zayıfladığı düşüncesi doğrultusunda üretimlerini gerçekleştirmiş, sanatın pazarlama mecrası olarak kullanılmasının da sanatın eleştirel bakışını yok ettiğini savunmuşlardır.

Söylemin öne çıkması ile sanat yapıtında metin önem kazanmış, yapıtlar üzerine kurulan zihinsel önermeler sanatın başka bir biçime sokulmasına olanak sağlamıştır. Sanat yapıtlarında metnin önem kazanmasıyla, yapıtlar üzerine kurulan zihinsel önermeler sanatın başka bir biçime sokulmasına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla sanat pratiği biçim değiştirmiş söyleme ve teorik alt yapıya kavuşmuş, hatta politik gündemin yarattığı kavramların büyük sanat etkinliği olarak sunulmasına sebep olmuştur. Günümüzde küratörler tarafından bildirilen konular ve görsel maceralar, şirket logolarıyla oluşturdukları bienaller ile sanatın sipariş üzerine gerçekleştirdiği mecralara dönüşmüştür. Politik söylemin belirlediği sanatsal üretim, sanattaki seçkiyi de doğrudan belirlemiştir.

Sanatsal enformasyonun teknoloji doğrultusunda sınırsız olarak çoğalması, değiştirilmesi, müdahale edilebilir olması nedeniyle, dahil olan herkesin etkin olduğu sanat pratiğinin oluşmasına sebep olmuş, tüketim faktörü ve seri üretim sanat yapıtına aşılanmış ve estetik algı arka plana itilerek sanat-meta ilişkisi ön plana çıkarılmıştır.

Çağdaş sanatta, sanat ticari yönlendirilmeler ile tasarıma evrilmiştir. Tasarım sanatla iç içe geçmiş, ticari üretim içinde mevcut arzular fetişleşmiş formlarını ortaya çıkarmak için araç olmuştur. Ticari yönlendirmeler ne kadar aza indirgenebilirse, sanatın kendi argümanları da o kadar bağımsız olacaktır.

Kaynaklar

Artun, Ali. Çağdaş Sanatın Örgütlenmesi Estetik Modernizmin Tasviyesi. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Baudrillard, Jean. Tüketim Toplumu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997.

Baudrillard, Jean. Simularklar ve Simulasyon,: Çeviren: Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003.

Belting, Hans. The Global Art World, Audiences, Markets and Museums, Buddensieg, A. (Ed.), Ostfildern: Hatje Cantz Verlag.2009.

Jameson, Featherson. Jean-François Lyotard, Jürgen Habermas, *Postmodernizm*, haz. Necmi Zeka, çev., Gülelgül Naliş, Dumrul Sabuncuoğlu, Deniz Erksan, İstanbul: Kıyı Yayınları, 2005.

Kuspit, Donald. Sanatın Sonu, İstanbul: Metis Yayınları, 2006.

- Tomlinson, John. Küreselleşme ve Kültür, Çev, Arzu Eker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.
- Rajchman, John. "Çağdaş: Yeni Bir Fikir mi?". *Çağdaş Sanat Nedir?* Ed., Ali Artun, Nursu Öрге. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Şahiner, Rıfat. Çağdaş Sanatta Temsiliyet Krizi. İstanbul: Ütopya Yayınevi, 2015.
- Uçar, Alpaslan. "Çağdaş Sanatta Kimlik Açılımı ve Yeni Önergeler". *Ege Eğitim Dergisi*. 15/2 2014.
- Whitham Graham, Pooke Grant. Çağdaş Sanatı Anlamak, Çev, Tufan Göbekçin, İstanbul: Hayalperest Yayınevi, 2018.
- Yanıklar, Cengiz. Tüketimin Sosyolojisi, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2006.

İnternet Kaynakları

- Resim 1: manifold, <https://manifold.press/nam-june-paik-ve-elektronik-zaman-ime> (Erişim tarihi: 25.09.2021)
- Resim 2: creatingpraxis, <https://creatingpraxis.wordpress.com/2016/01/05/simulation-simulacra-jean-baudrillard/> (Erişim tarihi: 25.08.2021)
- Resim 3: art-idea, <https://www.art-idea.com/acconci-studio-mur-island5> (Erişim tarihi: 13.07.2021)
- Resim 4: log, <https://www.log.com.tr/banksyden-kendini-imha-eden-tablo-icin-aciklama/> (Erişim tarihi: 13.02.2022)

MASS CULTURE AND CONSUMPTION CRITICISM IN CONTEMPORARY ART

Ferrah Nur DÜNDAR

ABSTRACT

The development of mass media and the advancement of information technologies have brought along new artistic forms and ways of thinking-practice in art, apart from the communicative capacity of computers and the internet. With the transformation of economic consumption into indicator consumption and cultural consumption, consumption has almost gained the feature of production. While consumption appears as a cultural phenomenon, culture in turn determines the structure of the consumer society. Thus, culture and consumption become concepts that are considered together. With the effect of globalization in contemporary art, phenomena such as the global circulation of art, the commercialization of the art market, and the commodification of the work of art are reflected in the forms of expression of art. In the study, the relationship between art and globalization is analyzed; How it is articulated to the phenomenon of globalization as "contemporary art", its relations, its interaction with globalization, how it is reflected, what tools it uses, the view of the opposition artists in art to globalization is examined.

Keywords: Postmodernism, contemporary art, globalism, consumer society